

УДК 338.431:631.1

JEL Classification: Q1, L26, J24

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201908070>

М.І. ГРИЦАЄНКО, кандидат економічних наук

Соціальний капітал у механізмі саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві

Мета статті – сформулювати сутність та особливості саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві, визначити місце соціального капіталу в його механізмі.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ, монографічний метод (аналіз наукових здобутків українських й іноземних учених щодо проблем розвитку соціального капіталу, а також саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві), порівняльного аналізу (визначення схожості, відмінності, причинно-наслідкового зв'язку та взаємодії між саморегулюванням і соціальним капіталом), абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Результати дослідження. У процесі вивчення місця соціального капіталу в саморегулюванні підприємницької діяльності сільського господарства розкрито сутність поняття саморегулювання, розглянуто його основні інститути (інститути-функції, інститути-правила, інститути – організаційні одиниці), в тому числі саморегулівні організації. Для визначення взаємозв'язку і взаємодії проведено порівняльний аналіз понять «саморегулювання» та «соціальний капітал». Запропоновано шляхи активізації формування й ефективного використання соціального капіталу в сільському господарстві.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо саморегулювання підприємницької діяльності у сільському господарстві, в основу яких покладено його інституційну природу та залежність від розвитку соціального капіталу.

Практична значущість. Визначено інститути саморегулювання та напрями їхнього подальшого вдосконалення і розвитку. Виявлено вплив соціального капіталу на саморегулювання, внесено пропозиції щодо його ефективного формування та використання в аграрній сфері. Табл.: 1. Рис.: 2. Бібліогр.: 25.

Ключові слова: соціальний капітал; саморегулювання; саморегулівні організації; підприємницька діяльність; інститут; порівняльний аналіз.

Грицаєнко Микола Ігорович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Таврійський державний агротехнологічний університет (Запорізька обл., м. Мелітополь, просп. Б. Хмельницького, 18)

E-mail: nick.gric@gmail.com

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-2507-771X>

Постановка проблеми. Забезпечення продовольчої безпеки являє собою одну із стратегічних цілей розвитку аграрного сектору економіки. Як проблеми в цій сфері слід вказати порушення раніше сформованих організаційно-економічних зв'язків і недосконалість відносин між галузями та сферами виробництва агропромислового комплексу, невідповідність ринковим умовам господарювання методів та інструментів державного регулювання і саморегулювання підприємницької діяльності.

Діюча система організаційно-економічних відносин у сільському господарстві характе-

ризується розбалансованістю інтересів суб'єктів аграрного підприємництва, відсутністю необхідних інститутів, що сприяють розвитку його саморегулювання. Вдосконалення механізму саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві вимагає відповідного теоретичного, методологічного і методичного забезпечення з урахуванням соціально-економічних особливостей розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим є внесок у розробку теоретико-методологічних і практичних засад розвитку саморегулювання відомих у цій сфері науковців, таких як: Ж.В. Гарбар [3], О.В. Говорун [4], О.М. Гончаренко [5], М.І. Зайдель [9], В.В. Кочин [12, 13],

© М.І. Грицаєнко, 2019

О.В. Медведчук [14] та ін. Особливості саморегулювання в сільському господарстві досліджували О.В. Ковальова [11], Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко, М.Й. Малік [17], О.Г. Шпикуляк [20] та інші вчені, що стало значним доробком у розвиток наукової методології дослідження аграрного ринку, його регулювання та саморегулювання. Питання створення і функціонування саморегулювних організацій висвітлювали О.В. Говорун [4], В.В. Кочин [12], Н.Ю. Філатова [18, 19] та ін. Однак проведені дослідження не можна вважати завершеними. Тривають дискусії щодо визначення сутності саморегулювання, саморегулювних організацій. Залишаються недопрацьованими питання саморегулювання підприємницької діяльності в аграрній сфері, визначення його головних чинників, одним з яких, на нашу думку, є соціальний капітал. Його загальні проблеми вивчали П. Адлер (Adler P., 2002) [21], С. Гаррідо (Garrido S., 2014) [22], О.Б. Кіреєва [10], Р. Путнам (Putnam R., 1996, 2000) [24, 25] та інші науковці. Проте питання місця соціального капіталу в механізмі саморегулювання підприємницької діяльності у сільському господарстві не стали об'єктом комплексних наукових досліджень. У сукупності це зумовило вибір теми, визначення мети й завдань авторського наукового дослідження.

Мета статті - сформулювати сутність та особливості саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві, визначити місце соціального капіталу в його механізмі.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ, у тому числі монографічний (аналіз наукових здобутків українських та іноземних учених щодо проблем розвитку соціального капіталу, а також саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві), порівняльного аналізу (визначення схожості, відмінності, причинно-наслідкового зв'язку та взаємодії між саморегулюванням і соціальним капіталом), абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Виклад основних результатів дослідження. Загальносвітовою тенденцією сучасності є розвиток саморегулювання в підприємницькій діяльності, що виражається в самостійності ініціативної діяльності її суб'єктів. Саморегулювання й державне регулювання при цьому виступають як конкурентні

механізми, що покликані сукупно забезпечувати стабільність і балансування в різних галузях національної економіки.

У сучасній науковій літературі не склалося єдності в підходах до визначення сутності поняття «саморегулювання». Так, Ж.В. Гарбар і В.А. Гарбар вважають, що саморегулювання - це «виконання функцій регулювання діяльності представників певної професії чи галузі виробництва самими учасниками відповідного ринку, об'єднаними в некомерційну неурядову організацію зі статусом юридичної особи» [3, с. 5], за О.Г. Шпикуляком, В.А. Мамчуром і В.А. Пеховим - це «похідна від дії об'єктивних економічних законів, результат балансування попиту-пропозиції, впливу фундаментальних інститутів ринкового порядку тощо» [20, с. 91]. Разом із тим О.В. Ковальова наголошує, що «саморегулювання економічних відносин є багатофункціональним інструментом забезпечення інтересів споживачів, представництва та захисту інтересів суб'єктів галузі, а також підвищення урегульованості цільових економічних відносин» [11, с. 284], а О.В. Медведчук - що «саморегулювання являє собою спосіб регулювання при мінімальному державному втручанні, коли учасники групи з організованою правовою стратегією визначають правила реалізації певної діяльності, контролюють дотримання цих правил та використовують певні методи впливу на порушників» [14, с. 99]. Механізм саморегулювання підприємницьких відносин В.В. Кочин пропонує «розглядати як законодавчо визначену послідовність елементів, яка доповнюється приватною ініціативою суб'єктів цих відносин, що виражається у їхніх правомірних діях, спрямованих на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків, безпосередньо пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності в межах, наданих законом або іншим засобом регулювання» [13, с. 80].

Попри різноманітність підходів до визначення сутності поняття «саморегулювання», можна зробити загальний висновок, за яким це самостійне (без втручання держави) впорядкування відносин між суб'єктами господарської (підприємницької) або професійної діяльності з метою захисту власних та суспільних інтересів.

Вважаємо, що з позицій інституціоналізму при дослідженні саморегулювання доцільно розглянути його первинні елементи - інститути (рис. 1).

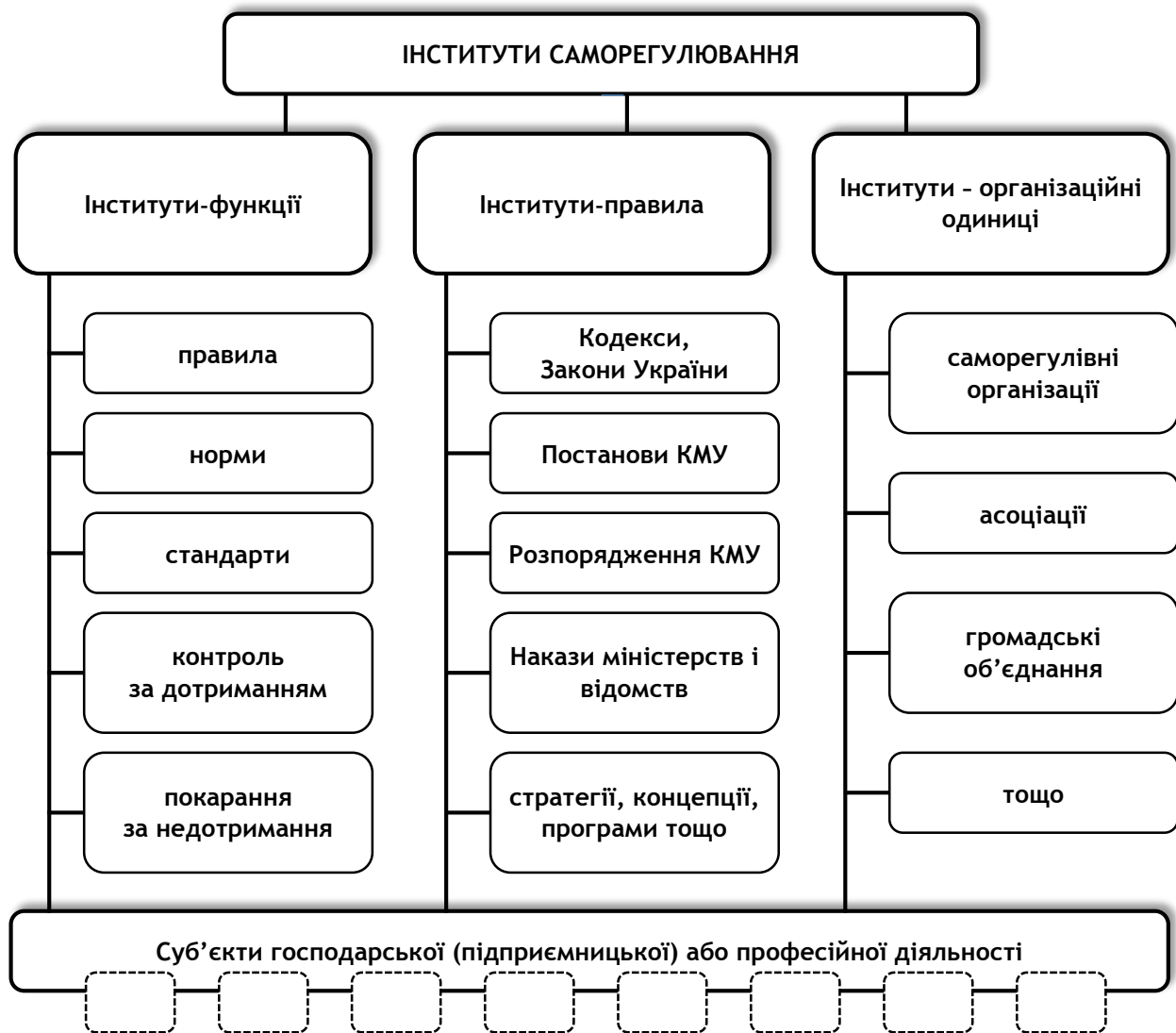

Рис. 1. Основні інститути саморегулювання

Джерело: Складено автором на основі опрацювання літературних джерел.

На думку Д.В. Задихайло, «... підприємницьку діяльність ... слід розглядати як основний інститут ринкового саморегулювання. Саме в його межах відбувається організація виробництва товарів і послуг, що урівноважують попит та споживання на прийнятному для суспільства рівні» [8, с. 113]. Однак, на наш погляд, за такого підходу автора порушується причинно-наслідковий зв'язок між явищами. Вважаємо, що саморегулювання являє собою інститут підприємницької діяльності, а не навпаки.

Інститути саморегулювання можна розділити на три основні групи: інститути-функції (правила, норми, стандарти, контроль за їхнім дотриманням та покарання за недотримання); інститути-правила (кодекси і закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ), накази міністерств і відомств, стратегії, концепції,

програми тощо); інститути - організаційні одиниці (саморегулівні організації, асоціації, громадські об'єднання тощо).

У пострадянських країнах нормативно-правові основи саморегулювання закріплені в Модельному законі СНД «Про саморегулівні організації» [15]. В Україні, на жаль, відсутній загальний законодавчий акт щодо саморегулювання. Правові особливості саморегулювання в окремих сферах діяльності закріплені в спеціальних законах, зокрема у Господарському кодексі України, законах України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» тощо.

Окремі питання саморегулювання в аграрній сфері розкриваються в законах України

«Про землеустрій», «Про оцінку земель», «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», постановах Кабінету Міністрів України «Порядок визнання статусу саморегульованої організації у сфері землеустрою», «Порядок визнання Державним агентством земельних ресурсів статусу саморегульованої організації оцінювачів, що проводять експертну грошову оцінку земельних ділянок» тощо. Але детальний аналіз наявного нормативно-правового забезпечення свідчить про відсутність чіткої системи здійснення саморегулювання як у цілому в національній економіці, так і в окремих галузях, зокрема в сільському господарстві, тому питання його регламентації потребує додаткових досліджень.

Одним із головних інститутів - організаційних одиниць саморегулювання є саморегульовані організації. Проте нині в країні відсутні достатні теоретико-методологічна і законодавчо-нормативна бази для їхнього формування та розвитку. Серед науковців немає єдності в трактуванні сутності поняття «саморегульовані організації». Так, О.В. Говорун наголошує, що «...саморегульовані організації є поєднанням і приватної ініціативи самих суб'єктів господарювання, що зацікавлені в

чітких правилах здійснення господарської діяльності та особливо дотримання цих правил в умовах конкуренції, а також і публічних інтересів, що реалізуються органами таких саморегульованих організацій з використання повноважень, наданих їм державою» [4, с. 194]. На переконання В. Кочина, «під саморегульованою організацією слід розуміти юридичну особу приватного права, яка створена як суспільно корисне непідприємницьке товариство та у відповідному законом порядку набула статусу саморегульованої організації (поіменована саморегульована організація» [12, с. 39]. При цьому Н.Ю. Філатова висловлює думку, що саморегульовані організації є «юридичними особами приватного права, які створюються на основі добровільного об'єднання учасників певного сектору ринку й уповноважуються на здійснення нормотворчої і контрольної діяльності, а також вправі притягувати до відповідальності тих членів СРО, які порушили розроблені нею правила або норми чинного законодавства» [18, с. 205]. Незважаючи на різноманітність дефініцій, можна виділити головні елементи, що характеризують сутність саморегульованих організацій (рис. 2).

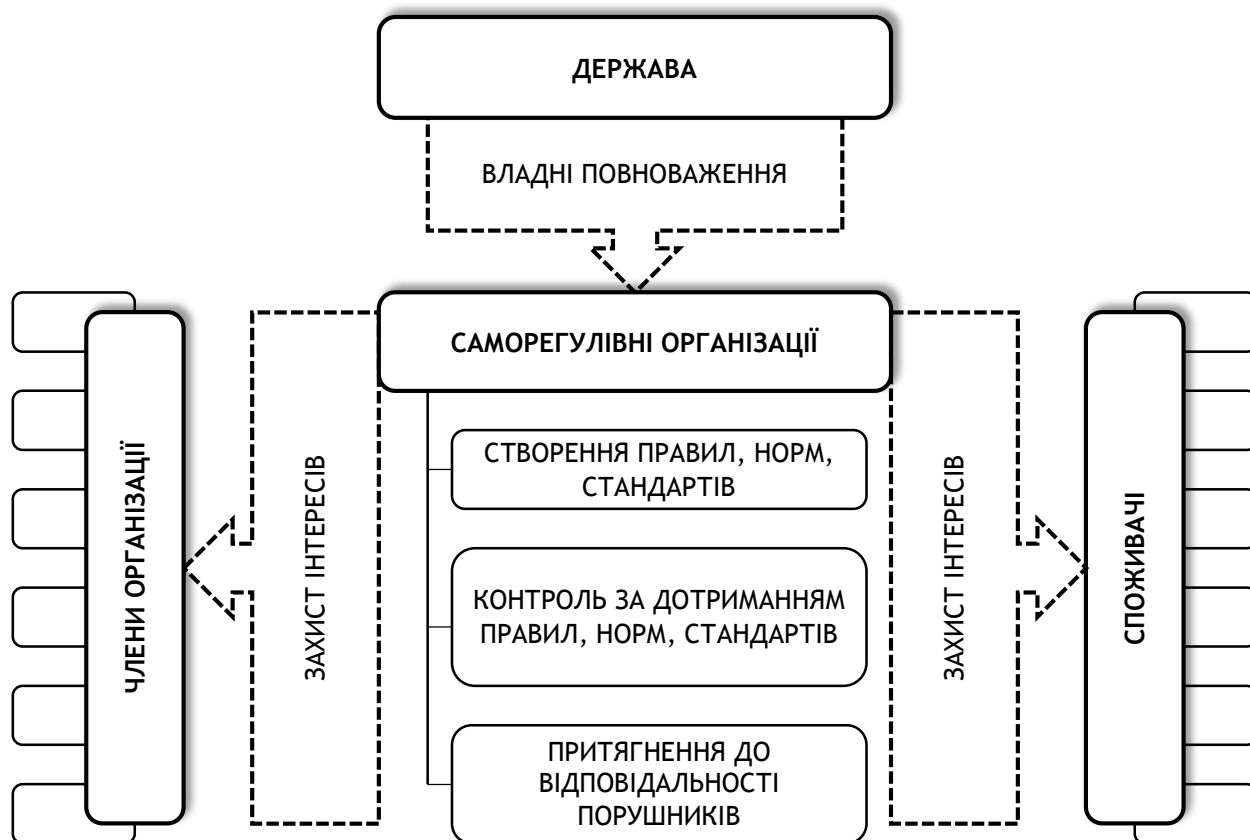

Рис. 2. Сутність поняття «саморегульовані організації»

Джерело: Складено автором.

Таким чином, саморегульвні організації - це некомерційні об'єднання суб'єктів професійної та/або підприємницької діяльності, які наділені державою владними повноваженнями для захисту власних і суспільних інтересів шляхом створення правил, норм і стандартів, а також контролю за їх дотриманням та притягнення до відповідальності порушників.

На сьогодні в Україні офіційно визнано лише 24 саморегульвні організації, що провадять діяльність у шести сферах: вісім - з оцінювальної діяльності, в тому числі з оцінки земель, дві - із землеустрою, п'ять - з діяльності арбітражних керуючих, чотири - з архітектурної діяльності, п'ять - з професійної діяльності на ринку цінних паперів [16].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 27 січня 2019 року в аграрній сфері України нараховується 77 асоціацій і громадських об'єднань, які частково виконують функції саморегульвних організацій [1]. Безперечно, що відсутність офіційного статусу «саморегульвної організації» перешкоджає таким отримувати відповідні репутаційні вигоди, помітність для споживача, впливовість серед вітчизняних та міжнародних партнерів, а головне - суттєво гальмує інституціоналізацію реальних ефективних ринкових механізмів

регулювання економіки, заважає ефективному партнерству держави й бізнесу.

Вважаємо, що в реалізації інклюзивного та відкритого процесу оптимізації регуляторних відносин особливу роль відіграє соціальний капітал - сукупність здатних забезпечувати дохід зв'язків та соціально-економічних відносин, які виникають у певній соціальній мережі на основі існуючих норм та довіри [6, с. 61].

Для більш глибокого розуміння сутності та взаємозв'язку понять «саморегулювання» і «соціальний капітал» необхідний порівняльний аналіз за схемою: схожість → відмінність → причинно-наслідковий зв'язок → взаємодія (табл.).

При розгляді схожості двох понять слід зазначити, що для них обох притаманний безпосередній зв'язок з економічними відносинами суб'єктів, здатність забезпечувати додатковий ефект (дохід, соціальний ефект), наявність у суб'єктів спільних інтересів. Головними детермінантами і саморегулювання, і соціального капіталу є довіра, норми та соціальні мережі [6, с. 61; 22, с. 413; 25]. Аналізувати їхній стан можна на різних рівнях - індивідуальному (нано-), локальному (міні-), корпоративному (мікро-), регіональному, галузевому (мезо-), державному (макро-), глобальному (мега-) [6, с. 63]. Обидва поняття можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для суспільства [6, с. 62; 9].

Порівняння змісту понять «саморегулювання» та «соціальний капітал»

Саморегулювання	Соціальний капітал
<i>Схожість</i>	
1) безпосередній зв'язок з економічними відносинами суб'єктів	
2) здатність забезпечувати дохід (соціальний ефект)	
3) наявність у суб'єктів спільних інтересів	
4) детермінанти: довіра; норми; соціальні мережі [6, с. 61; 22, с. 413; 25]	
5) рівні аналізу:	
- нано- (індивідуальний);	- мезо- (регіональний, галузевий);
- міні- (локальний);	- макро- (державний);
- мікро- (корпоративний);	- мега- (глобальний) [6, с. 63]
6) наслідки для суспільства: позитивні; негативні [6, с. 62; 10]	
<i>Відмінність</i>	
1) процес, який є інструментом економічних відносин суб'єктів	1) результат (ресурс), який створюється завдяки економічним відносинам суб'єктів
<i>за видами</i>	
1) за характером взаємодії з державою:	1) за характером існуючих зв'язків:
- делеговане;	- об'єднуючий;
- добровільне;	- сполучаючий;
- змішане [5, с. 70]	- зв'язуючий [21, 24]
2) за засобами:	2) за формами прояву:
- договірне;	- структурний;
- корпоративне;	- когнітивний [23, с. 4]
- інституційне [5, с. 69]	
3) за формами закріплення:	3) за ступенем довіри:
- нормативне;	- формальний;
- організаційне (інституційне) [5, с. 69]	- неформальний [10]

4) за формами участі в саморегулювальних організаціях - добровільне; - обов'язкове [19, с. 8]	4) за орієнтацією: - внутрішній; - зовнішній [7, с. 126]
5) за предметом: - підприємницької діяльності; - професійної діяльності [9]	5) за суспільними інтересами: - об'єднуючий; - роз'єднуючий [2, с. 27]
<i>Причинно-наслідковий зв'язок</i>	
наявність соціального капіталу (причина) дає змогу здійснювати саморегулювання (наслідки)	
<i>Взаємодія</i>	
ефективне саморегулювання сприяє росту довіри в суспільстві, розширенню й згуртованості соціальних мереж, вдосконаленню існуючих і розробці нових норм - тобто, формуванню та використанню соціального капіталу	соціальний капітал уможлиблює процес здійснення саморегулювання

Джерело: Складено автором на основі опрацювання літературних джерел.

Головною відмінністю саморегулювання і соціального капіталу є те, що перше поняття виступає інструментом економічних відносин, друге - ресурсом, який створюється завдяки відносинам.

Безумовно, різним за суттю понять при-таманні докорінні розбіжності у класифікаційних ознаках, які застосовують для визначення їх видів. Так, при розгляді саморегулювання його поділяють за характером взаємодії з державою [5, с. 70], за засобами [5, с. 69], за формами закріплення [5, с. 69], за формами участі в саморегулювальних організаціях [19, с. 8], за предметом [9] тощо. Водночас соціальний капітал класифікується за характером існуючих зв'язків [21, 24], за формами прояву (структурний, когнітивний) [23, с. 4], за ступенем довіри [10], за орієнтацією [7, с. 126], за суспільними інтересами [2, с. 27] і т.ін.

Якщо розглядати причинно-наслідковий зв'язок між двома поняттями, можна констатувати, що саме наявність соціального капіталу (причина) в суспільстві дає змогу здійснювати процеси саморегулювання (наслідки).

З погляду взаємодії вважається логічним, що, з одного боку, соціальний капітал уможлиблює процес здійснення саморегулювання, з другого - ефективно саморегулювання сприяє росту довіри в суспільстві, розширенню і згуртованості соціальних мереж, вдосконаленню існуючих і розробці нових норм - тобто, формуванню та використанню соціального капіталу.

Таким чином, на основі проведеного порівняльного аналізу можна зробити висновок, що для розвитку саморегулювання необхідно вживати заходів із формування й ефективно-

го використання соціального капіталу. Для цього невідкладними видаються реформи інститутів, що забезпечують верховенство права, регулювання відносин державно-приватного партнерства, розвиток системи базових цінностей і принципів співіснування суспільства на основі докорінних змін у сферах освіти та публічної інформації.

Особливостями формування і використання соціального капіталу в аграрній сфері є необхідність послідовного поліпшення умов життя та праці мешканців села, відродження національних традицій, спільної участі у вирішенні проблем та прийнятті організаційних рішень, а також проведення реальних антикорупційних заходів під громадським контролем. Особливу увагу необхідно приділяти розвитку інституту освіти як основи створення й розвитку інтелектуального потенціалу.

Висновки. Забезпечення продовольчої безпеки, відновлення порушених організаційно-економічних зв'язків, удосконалення відносин між галузями і сферами виробництва агропромислового комплексу, встановлення відповідності ринковим умовам господарювання методів та інструментів регулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві потребують збалансування інтересів її суб'єктів на основі розвитку саморегулювання.

У свою чергу саморегулювання безпосередньо залежить від наявності та використання соціального капіталу, що потребує здійснення заходів із підвищення солідарності селян, позитивного розвитку соціального середовища сільських територій.

Серед перспектив подальших досліджень - визначення шляхів інституційних перетво-

рень, які сприятимуть стимулюванню створення соціального капіталу як детермінанти

Список бібліографічних посилань

1. Асоціації та організації, які співпрацюють з Мінагрополітики. URL : <https://minagro.gov.ua/ua/pro-nas/asociaciyi-ta-organizaciyi-yaki-spivpracyuyut-z-minagropolitiki> (дата звернення 20.08.2019).
2. Власов Ф. Социальный капитал, его виды и противоречия. *Общество и экономика*. 2016. № 10. С. 18-29.
3. Гарбар Ж. В., Гарбар В. А. Впровадження моделі саморегулювання підприємницької та професійної діяльності як напрям реалізації державної політики дерегуляції в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 20. С. 3-9.
4. Говорун О. В. Правова природа саморегулювання господарської діяльності та її співвідношення з державним регулюванням. *Економічна теорія та право*. 2015. № 1 (20). С. 193-203.
5. Гончаренко О. М. Види саморегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 68-72.
6. Грицаенко М.І. Сутність соціального капіталу та його особливості в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 60-65.
7. Жалдак Г. Формалізація дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку машинобудівних підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. № 5. С. 122-127.
8. Задихайло Д. В. Право на підприємницьку діяльність у системі відносин правового господарського порядку. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2(65). С. 112-122.
9. Зайдель М. І. Саморегулювання як механізм скорочення державного втручання в розвиток бізнесу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології*. 2011. № 949(18). С. 157-162.
10. Кіреєва О. Б. Тенденції розвитку теорії «соціального капіталу». *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2009. Вип. 1(1) URL : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/KireevaStat.pdf> (дата звернення 20.08.2019).
11. Ковальова О. В. Нормативно-правові рамки становлення інституту саморегулювання в аграрному секторі економіки України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2014. № 1(25). С. 283-287.
12. Кочин В. В. Саморегульовна організація: поняття та ознаки. *Юридична Україна*. 2014. № 9. С. 35-40.
13. Кочин В. В. Поняття та характеристика механізму саморегулювання підприємницьких відносин. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 77-81.
14. Медведчук О. В. Нормативно-правові аспекти розвитку саморегулювання в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 13. С. 98-102.
15. О саморегулируемых организациях : Модельный закон СНГ, затв. Постановою № 29-7 від 31.10.2007 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_i51 (дата звернення 20.08.2019).
16. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 308-р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80> (дата звернення 20.08.2019).
17. Розвиток саморегулювання та самоорганізації в АПК України / Лупенко Ю. О. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 44 с.
18. Філатова Н. Ю. Правове регулювання саморегульовних організацій у зарубіжних державах: особливості і тенденції. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 205-213.
19. Філатова Н. Ю. Саморегульовні організації як суб'єкти цивільного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2014. 21 с.
20. Шпикуляк О. Г., Мамчур В. А., Пехов В. А. Інституціональний капітал регулювання і соціальний - саморегулювання аграрного ринку: концептуально-методологічні аспекти аналізу. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 4. С. 88-101.

саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві.

References

1. Asotsiatsii ta orhanizatsii, iaki spivpratsiuyut z Minahropolityky [Associations and organizations that cooperate with the Ministry of Agrarian Policy]. (2019). *Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine*. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/ua/pro-nas/asociaciyi-ta-organizaciyi-yaki-spivpracyuyut-z-minagropolitiki> [In Ukrainian].
2. Vlasov, F. (2016). Sotsialnyiy kapital, ego vidyi i protivorechiya [Social capital, its types and contradictions]. *Obshchestvo i ekonomika*, 10, pp. 18-29 [In Russian].
3. Harbar, Zh.V. & Harbar, V.A. (2018). Vprovadzhennia modeli samorehuliuвання pidpriemnytskoi ta profesijnoi diialnosti iak napriam realizatsii derzhavnoi polityky derehuliatcii v Ukraini [Implementation of the model of self-regulation of entrepreneurial and professional activity as a direction of realization of the state policy of deregulation in Ukraine]. *Ahrosvit*, 20, pp. 3-9 [In Ukrainian].
4. Hovorun, O.V. (2015). Pravova pryroda samorehuliuвання hospodarskoi diialnosti ta ii spivvidnoshennia z derzhavnym rehuliuванняm [Legal nature of self-regulation of economic activity and its correlation with state regulation]. *Ekonomichna teoriia ta pravo*, 1 (20), pp. 193-203 [In Ukrainian].
5. Honcharenko, O. (2016). Vydy samorehuliuвання hospodarskoi diialnosti [Types of self-regulation of economic activity]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 11, pp. 68-72 [In Ukrainian].
6. Hrytsaienko, M.I. (2018). Sutnist sotsialnoho kapitalu ta joho osoblyvosti v ahrahnij sferi [The essence of social capital and its peculiarities in the agricultural sphere]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 60-65 [In Ukrainian].
7. Zhaldak, H. (2015). Formalizatsiia dii sotsialno-ekonomichnoho mekhanizmu v systemi innovatsijnoho rozvytku mashynobudivnykh pidpriemstv [Formalization of the socio-economic mechanism in the system of innovative development of machine-building enterprises]. *Biznes Inform*, 5, pp. 122-127 [In Ukrainian].
8. Zadykhajlo, D.V. (2011). Pravo na pidpriemnytsku diialnist u systemi vidnosyn pravovoho hospodarskoho poriadku [The right to entrepreneurial activity in the system of relations of the legal economic order]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2 (65), pp. 112-122 [In Ukrainian].
9. Zaidel, M.I. (2011). Samorehuliuвання iak mekhanizm skorochennia derzhavnogo vtruchannia v rozvytok biznesu [Self-regulation as a mechanism for reducing state intervention in business development]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia: Pytannia politolohii*, 949 (18), pp. 157-162 [In Ukrainian].
10. Kirieieva, O.B. (2009). Tendentsii rozvytku teorii "sotsialnoho kapitalu" [Trends in the development of "social capital" theory]. *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka*, 1 (1). Retrieved from: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/KireevaStat.pdf> [In Ukrainian].
11. Kovalova, O.V. (2014). Normatyvno-pravovi ramky stanovlennia instytutu samorehuliuвання v ahrahnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Legal framework of establishment of self-regulation institute in agrarian sector of economy of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavrijskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, 1 (25), pp. 283-287 [In Ukrainian].
12. Kochyn, V. (2014). Samorehulivna orhanizatsiia: poniatia ta oznaky [Self-regulatory organization: concepts and features]. *Yurydychna Ukraina*, 9, pp. 35-40 [In Ukrainian].
13. Kochyn, V.V. (2015). Poniattia ta kharakterystyka mekhanizmu samorehuliuвання pidpriemnytskykh vidnosyn [The concept and characteristics of the mechanism of self-regulation of business relations]. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*, 14, pp. 77-81 [In Ukrainian].
14. Medvedchuk, O.V. (2018). Normatyvno-pravovi aspekty rozvytku samorehuliuвання v Ukraini [Legal aspects of self-regulation development in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 13, pp. 98-102 [In Ukrainian].

21. Adler P., Kwon S. Social Capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review*. 2002. Vol. 1. P. 17-40.

22. Garrido S. Plenty of trust, not much cooperation: Social capital and collective action in early twentieth century eastern Spain. *European Review of Economic History*. 2014. Vol. 18. P. 413-432.

23. Grootaert Ch., Thierry Van B. Understanding and measuring social capital : a multidisciplinary tool for practitioners. Washington: D.C.: World Bank, 2002. 320 p.

24. Putnam R. Bowling Alone: the collapse and revival of American community. New York : Free Press, 2000. 544 p.

25. Putnam R. Who Killed Civic America? *Prospect*. 1996. March. P. 66-72.

15. О саморегулюючих організаціях: Модельний закон СНД від 31.10.2007 # 29-7 [On self-regulating organizations: CIS Model Law dated 31.10.2007, No. 29-7]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. *VR Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_i51 [In Russian].

16. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018. # 308-р [On approval of the concept of reform of the institute of self-regulation in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10.05.2018, No. 308-r]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. *VR Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80> [In Ukrainian].

17. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Yo., Kropyvko, M.F., et al. (2014). *Rozvytok samorehuliuвання та samoorganіzatsії v APK Ukrainy [Development of self-regulation and self-organization in the agro-industrial complex of Ukraine]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

18. Filatova, N.Yu. (2012). Pravove rehuliuвання samorehulivnykh orhanіzatsії u zarubіzhnykh derzhavakh: osoblyvosti i tendentsії [Legal regulation of self-regulatory organizations in foreign countries: features and trends]. *Universytetski naukovi zapysky*, 4, pp. 205-213 [In Ukrainian].

19. Filatova, N.Yu. (2014). Samorehulivni orhanіzatsії yak subiekti tsyvilnoho prava [Self-regulatory organizations as subjects of civil law]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [In Ukrainian].

20. Shpykuliak, O.H., Mamchur, V.A., & Pekhov, V.A. (2015). Instytutsionalnyj kapital rehuliuвання i sotsialnyj - samorehuliuвання ahrarnoho rynku: kontseptualno-metodolohichni aspekty analizu [Institutional capital regulation and social self-regulation of the agrarian market: conceptual and methodological aspects of analysis]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 4, pp. 88-101 [In Ukrainian].

21. Adler, P. & Kwon, S. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review*, 1, pp. 17-40 [In English].

22. Garrido, S. (2014). Plenty of trust, not much cooperation: Social capital and collective action in early twentieth century eastern Spain. *European Review of Economic History*, 18, pp. 413-432 [In English].

23. Grootaert, Ch. & Thierry, Van B. (2002). *Understanding and measuring social capital: a multidisciplinary tool for practitioners*. Washington: D.C.: World Bank [In English].

24. Putnam, R. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Free Press [In English].

25. Putnam, R. (1996). Who killed civic America? *Prospect*, March, pp. 66-72 [In English].

Hrytsaienko M.I. Social capital in the self-regulation mechanism of entrepreneurial activity in agriculture

The purpose of the article is to formulate the nature and features of self-regulation of entrepreneurial activity in agriculture and determine a place of social capital in its mechanism.

Research methods. In the study were used dialectical methods of cognition of processes and phenomena, monographic method (for analysis of scientific achievements of Ukrainian and foreign scientists on problems of social capital development, as well as self-regulation of entrepreneurial activity in agriculture), comparative analysis (for determination of similarity, differences, cause and effect between self-regulation and social capital), abstract-logical (for theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Research results. In the process of studying a place of social capital in self-regulation of entrepreneurship in agriculture, the essence of a concept of self-regulation was revealed, and its main institutions (institutes-functions, institutes-rules, institutes - organizational units), including self-regulatory organizations, were considered. Comparative analysis of concepts of "self-regulation" and "social capital" was conducted to determine interconnections and interactions. Ways to activate formation and efficient use of social capital in agriculture were proposed.

Elements of scientific novelty. Theoretical provisions on self-regulation of entrepreneurial activity in agriculture based on its institutional nature and dependence on the development of social capital were further developed.

Practical significance. The institutions of self-regulation and directions of their further improvement and development were identified. The influence of social capital on self-regulation was revealed, and proposals for its effective formation and use in the agricultural sphere were made. *Tabl.: 1. Figs.: 2. Refs.: 25.*

Keywords: social capital; self-regulation; self-regulatory organizations; entrepreneurial activity; institutes; comparative analysis.

Hrytsaienko Mykola Ihorovych - candidate of economic sciences, senior lecturer of the department of entrepreneurship, trade and exchange activities, Tavria State Agrotechnological University (18, B. Khmelnytskoho ave., Melitopol, Zaporizhzhia reg.)

E-mail: nick.gric@gmail.com

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-2507-771X>

Грицаенко Н.И. Социальный капитал в механизме саморегулирования предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве

Цель статьи - сформулировать сущность и особенности саморегулирования предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве, определить место социального капитала в его механизме.

Методика исследования. В процессе исследования использованы диалектические методы познания процессов и явлений, монографический метод (анализ научных достижений украинских и зарубежных ученых по проблемам развития социального капитала, а также саморегулирования предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве), сравнительного анализа (определение сходства, различия, причинно-следственной связи и взаимодействия между саморегулированием и социальным капиталом), абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирование выводов).

Результаты исследования. В процессе изучения места социального капитала в саморегулировании предпринимательской деятельности сельского хозяйства раскрыта сущность понятия саморегулирования, рассмотрены его основные институты (институты-функции, институты-правила, институты - организационные единицы), в том числе саморегулируемые организации. Для определения взаимосвязи и взаимодействия проведен сравнительный анализ понятий «саморегулирование» и «социальный капитал». Предложены пути активизации формирования и эффективного использования социального капитала в сельском хозяйстве.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие теоретические положения о саморегулировании предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве, в основу которых положены его институциональная природа и зависимость от развития социального капитала.

Практическая значимость. Определены институты саморегулирования и направления их дальнейшего совершенствования и развития. Выявлено влияние социального капитала на саморегулирование, внесены предложения по его эффективному формированию и использованию в аграрной сфере. Табл.: 1. Илл.: 2. Библиогр.: 25.

Ключевые слова: социальный капитал; саморегулирование; саморегулируемые организации; предпринимательская деятельность; институты; сравнительный анализ.

Грицаенко Николай Игоревич - кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры предпринимательства, торговли и биржевой деятельности, Таврический государственный агротехнологический университет (Запорожская обл., г. Мелитополь, просп. Б. Хмельницкого, 18)

E-mail: nick.gric@gmail.com

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0003-2507-771X>

Стаття надійшла до редакції 15.08.2019 р.

Фахове рецензування: 16.08.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Грицаенко М. І. Соціальний капітал у механізмі саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2019. № 8. С. 70 – 78.

* * *

Новини АПК

Орендна плата в Україні перевищила рівень окремих країн ЄС - Ольга Ходаківська

Орендна плата за сільськогосподарські землі в Україні перевищила рівень окремих країн Європейського Союзу, про що поінформувала заступник директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», доктор економічних наук **Ольга Ходаківська**.

За її повідомленням, нині середньорічна орендна плата за землі сільськогосподарського призначення в Україні для земель державної власності досягла 120 євро/га, приватної - 100-105 євро/га. При цьому вона перевищила плату за орендовані угіддя у Словаччині (50 євро/га), Латвії (57 євро/га), Естонії (58 євро/га), Хорватії (69 євро/га), Литві (99 євро/га) та Чехії (104 євро/га), а також наближається до рівня відповідного показника у Словенії (134 євро/га), Іспанії (148 євро/га), Угорщині (160 євро/га) та Швеції (160 євро/га).

За результатами досліджень науковців Інституту аграрної економіки, у деяких областях України: Хмельницька (278 євро/га), Вінницька (255 євро/га) та Полтавська (237 євро/га) - по землях державної власності, а також у Черкаській (250 євро/га) щодо приватних земель, - орендна плата за сільгоспземлі уже перевищила рівень Франції (215 євро/га), Люксембургу (244 євро/га) і наближається до показників Австрії (288 євро/га) та Ірландії (295 євро/га).

Це при тому, що частка орендної плати у структурі собівартості українських аграріїв залишається порівняно високою і становить 11-13%, наголосила експерт.

Таким чином, вважає вона, звинувачення у бік орендарів, що вони сплачують «мізерну» орендну плату, не завжди обґрунтовані.

З кожним роком середній розмір орендної плати в Україні зростає, а форми її виплат та умови розрахунку - удосконалюються. Зокрема, суттєво зросла частка виплат у грошовій формі, яка нині становить близько 60% проти 25% у 2010 р.

Таким чином, в Україні спостерігається тенденція до підвищення орендної плати за землі сільськогосподарського призначення. Утім слід пам'ятати, що вона визначається рівнем віддачі гектара сільгоспугідь та його родючістю, рівнем конкуренції на ринку прав оренди, а також термінами оренди, підсумувала Ольга Ходаківська.

Прес-служба ННЦ «Інститут аграрної економіки»